

<https://sppl.ui.ac.ir/?lang=en>

Spatial Planning

E-ISSN: 2476-3357

Document Type: Research Paper

Vol. 13, Issue 3, No.50, Autumn 2023, pp. 1- 2

Received: 06/03/2023

Accepted: 11/09/2023

Explaining the Competitiveness of Border Regions with a Foresight Approach (Case Study: Kurdistan Province)

Sadegh Barzegar,^{1*} Mohammad Rasoli²

1- Assistant Professor, Department of Human Geography, Payam Noor University, Tehran, Iran
s_barzegar1386@yahoo.com

2- PhD in Geography and Urban Planning, Zanjan University, Zanjan, Iran
m626644@gmail.com

Abstract

Problem definition: The need for attention has been raised more than before to the border areas and the competitiveness of these areas by entering the age of globalization. The competitiveness of border regions is an effort to eliminate unfavorable social and economic situations and protection and pay attention to the capabilities of these areas as well as the improvement of physical, natural, and artificial capitals.

Purpose: The present research has been done with the aim of expressing competitiveness in Kurdistan and analysis of possible situations from future competitiveness in the province.

Methodology: The type of the current research is applied in terms of purpose and it is exploratory in terms of nature based on the future research method. Data collection has been done in both library and field methods. To express the status of indicators and extraction of key factors and scenarios from forecasting software, MicMac, and ScenarioWizard were used. Meta swot software was used to identify the competitiveness strategy. Qualitative data were gathered with an open questionnaire and document review and quantitative data were collected numerically which was used in the first stage from the open questionnaire for general extraction of effective factors on competitiveness. In the second stage, key factors were extracted from the weighting of Delphi questionnaires in MicMac software.

Results: The results indicated that the competitiveness model of Kurdistan is unstable and fragile. In addition, the research coefficient has shown the realization of scenarios with unfavorable situations. The best solution for moving from unfavorable scenarios to favorable situations has been to emphasize indicators with the most success, inimitability, and compatibility with competitiveness.

Keywords: Key Factors, Scenario, Strategy, Kurdistan Province.

*Corresponding Author

Barzegar, S., & Rasoli, M. (2023). Explaining the competitiveness of border regions with a foresight approach (case study: Kurdistan province). *Spatial Planning*, 13 (3), 1 -2.

2476-3357 © The Author(s). Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>).

10.22108/SPPL.2023.136979.1708

Introduction

From the 1970s onwards, the border regions were placed in the economic core, and competitiveness is a central issue and a means to achieve the desired economic growth and sustainable development. In the global economy, it is a key criterion for evaluating the degree of success and the possibility of gaining a position. In this connection, serious attention is paid to the competitiveness of the regions in this direction and generally, there are significant differences between the regions of a country in terms of economic performance. On the other hand, many important levers of competitiveness can only be applied at regional levels. In this connection, while explaining the competitiveness situation of Kurdistan province and extracting key factors, the study aims to identify the possible competitiveness situations of the province in the framework of the scenario. Moreover, the competitiveness strategies of the region have been extracted.

Materials and Methods

The research type is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of data collection. Data collection has been done in two forms: library and field methods. In this research, 60 indicators have been evaluated in 4 dimensions using MicMac and ScenarioWizard software to determine the key factors and competitiveness scenarios of the province. Then, Metaswat software was used to identify the best strategy. It should be noted that according to the method used to analyze and present strategies, the research sample was expert-oriented. For this purpose, a sample of experts has been selected using a targeted method. In this regard, the acceptance criteria in the sample were: having research activities in the field of regional competitiveness, implementation experience in the management and planning of the province, and being an expert in the fields of economics, geography, and management. In this regard, after conducting 20 interviews, the sample size reached saturation. In addition, to ensure the validity of the measurement, a questionnaire was sent to 5 professors and after receiving the experts' corrective opinions, the questionnaire was compiled. In order to ensure the reliability of the research, 10 forms were completed by retesting, and these forms were presented to 10 experts after 10 days. Finally, the evaluation results were checked in two forms. The coefficient is estimated to be 0.80.

Research Findings

By examining the distribution of indicators in the diagram of the direct and indirect effects on the future trend of the competitiveness of the Kurdistan region, it can be said that most of the variables are around the diagonal axis of the distribution plane. Therefore, the system has an unstable state. For this purpose, 5 categories can be identified (controlling, bidirectional, regulatory, dependent, and output). In this regard, out of thirty possible and realizable scenarios, only two scenarios have been in a favorable situation. In the second rank, there are static factors, which have 9 scenarios. Meanwhile, scenario 6 has the highest coefficient (80%). In the next order, scenarios with an unfavorable situation are placed. Seventeen scenarios are assigned to this category. Meanwhile, scenario 30 has the highest realization coefficient with a coefficient of 90%.

Discussion of Results and Conclusion

Considering the results of the study, investment security in the province has been at a low level and the government has not supported businesses in a favorable way. In addition, research and development units (R&D) in companies are not at the desired and appropriate level. Therefore, the specialization of production units is not based on merit and it was at a medium and low level and could not compete with foreign samples. Therefore, foreign investors are not willing to invest. In such a situation, marketing for the production of products has been very small. In this regard, in order to reduce the coefficient of realization of unfavorable scenarios, in contrast to the desire for favorable scenarios, according to the goals that can be drawn and the resources available in the province, the most successful and inimitable factor for metal and non-metal mines is being on the border, customs, and infrastructure facilities. In addition, the most compatible factor with the competitiveness of the existence of a common culture and language in the border areas of the two countries, customs, and border markets were production-transformation industries. Macro policies, social security, sanctions, and relations between countries have been identified as the most important obstacles to the competitiveness of Kurdistan Province.

تبیین رقابت‌پذیری مناطق مرزی با رویکرد آینده‌نگاری (مطالعه موردی: استان کردستان)

صادق برزگر* ، استادیار گروه جغرافیای انسانی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران،
s_barzegar1386@yahoo.com
محمد رسولی، دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه زنجان، ایران
m626644@gmail.com

چکیده

با ورود به عصر جهانی‌شدن لزوم توجه به مناطق مرزی و رقابت‌پذیری این مناطق با مناطق مرکزی بیش از پیش در هر کشوری مطرح شده است. رقابت‌پذیری مناطق مرزی تلاش برای از بین بردن و وضع نامساعد اجتماعی، اقتصادی، محافظت، توجه به توانمندی‌ها و قابلیت‌های این مناطق و نیز ارتقای سرمایه‌های فیزیکی، طبیعی و مصنوعی است. هدف از پژوهش حاضر تبیین رقابت‌پذیری استان کردستان است؛ بنابراین محققان سعی کرده‌اند تا وضعیت‌های محتمل رقابت‌پذیری آینده استان را تحلیل کنند. پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت، براساس روش علم آینده‌پژوهی، اکتشافی است. همچنین، جمع‌آوری اطلاعات به دو صورت کتابخانه‌ای و میدانی صورت گرفته است. در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، بیان وضعیت شاخص‌ها و استخراج عوامل کلیدی و سناریوها از نرم‌افزارهای آینده‌نگاری میک‌مک و سناریو ویزارد و نیز برای شناسایی استراتژی رقابت‌پذیری از نرم‌افزار متاسوات استفاده شده است. در پژوهش حاضر داده‌های کیفی و کمی به ترتیب با پرسشنامه باز و بررسی اسناد و به صورت عددی به دست آمد. بدین صورت که در وهله نخست از پرسشنامه باز برای استخراج کلی عوامل مؤثر بر رقابت‌پذیری و در وهله دوم نیز برای استخراج عوامل کلیدی از وزندهی پرسشنامه‌های دلفی در نرم افزار میک‌مک استفاده شد. نتایج پژوهش حاضر حاکی از ناپایدار و شکننده بودن الگوی رقابت‌پذیری استان کردستان است. همچنین، ضریب پژوهش بیانگر تحقق سناریوها با وضعیت‌های نامطلوب بوده است. بهترین راه حل برای برون‌رفت از سناریوهای نامطلوب به وضعیت مطلوب، تأکید بر شاخص‌هایی با بیشترین کامیابی، تقلیدناپذیری و تناسب با رقابت‌پذیری بوده است.

واژه‌های کلیدی: عوامل کلیدی، سناریونگاری، استراتژی، استان کردستان.

*نویسنده مسئول

برزگر، صادق، رسولی، محمد. (۱۴۰۲). تبیین رقابت‌پذیری مناطق مرزی با رویکرد آینده‌نگاری (مطالعه موردی: استان کردستان). *برنامه‌ریزی فضایی*، ۱۳ (۳)، ۷۸-۵۵.

۵۵

مقدمه

از دهه ۱۹۷۰ میلادی به بعد، مناطق^۱ در هسته اقتصادی قرار گرفتند و به‌عنوان موتورهای اقتصاد ملی شناخته شدند و سپس با رشد جهانی شدن اهمیت فزاینده‌ای در توسعه اقتصادی پیدا کردند (Pires, 2020: 243). زیرا جهانی شدن از طرفی، حرکت آزادانه کالا، انسان، اطلاعات و سرمایه را روان‌تر، سریع‌تر، گسترده‌تر و اثرگذارتر از قبل (Jovane et al., 2017: 2) کرده است و از طرف دیگر، ابعاد فرهنگی-اجتماعی، اقتصادی، سیاسی را تحت‌تأثیر و در رقابت با یکدیگر (Ichikawa et al., 2017: 736) و اقتصاد جهانی کنونی را در سرتاسر جهان زیر فشار قرار داده است (Sáez & Perriñez, 2015: 76) تا مناطق به‌دنبال فرصت‌های جدیدی برای دستیابی به مزیت‌های رقابتی باشند. رقابت نه تنها به‌عنوان یک فرآیند بین رقبای، فرصتی برای همکاری بین شرکای تجاری است (Lesniewski, 2014: 3). بنابراین مناطق به‌دنبال یافتن جایگاه مناسب برای خود در عرصه‌های ملی و فراملی هستند؛ به‌طوری که امروزه رقابت بین مناطق به یک اقدام مشترک برای کسب منافع از بخش‌های خصوصی و عمومی در حوزه‌های مختلف ملی و جهانی تبدیل شده است (کارگر سامانی، ۱۳۹۳: ۲). در حال حاضر، رقابت‌پذیری در سراسر دنیا موضوعی محوری و وسیله‌ای برای دستیابی به رشد اقتصادی مطلوب و توسعه پایدار و در اقتصاد جهانی نیز معیار کلیدی برای ارزیابی درجه موفقیت و امکانی برای به‌دست‌آوردن موقعیت مناسب و پایدار در بازارهای بین‌المللی است (Molaei & Behzadfar, 2019: 98). همچنین، رقابت‌پذیری به‌عنوان پتانسیل یا ظرفیت یک شهر برای بهره‌برداری یا ایجاد مزیت رقابتی است که می‌تواند موجب رشد اقتصادی زیاد و پایدار مناطق در مقایسه با سایر مناطق شود (Singhal et al., 2013: 216). موضوع رقابت‌پذیری منطقه‌ای از آن روی اهمیت دارد که تفاوت‌های چشمگیری بین مناطق یک کشور از نظر عملکرد اقتصادی مشاهده می‌شود. از سوی دیگر، اهرم‌های مهم رقابت‌پذیری را فقط می‌توان در سطح‌های منطقه‌ای اعمال کرد. در کشور ایران از آغاز برنامه عمرانی اول به توسعه منطقه‌ای توجه و از برنامه عمرانی سوم نیز تفکر منطقه‌ای وارد متون برنامه‌ریزی شد (زیاری و همکاران، ۱۳۹۹: ۸۲۴) و تاکنون نیز ادامه داشته است؛ با این همه برنامه‌ریزی‌های توسعه ملی توفیق چندانی در منطقه‌ای کردن توسعه و تقویت رقابت‌پذیری منطقه‌ای نداشته‌اند؛ زیرا نتوانسته‌اند نابرابری‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فضایی بین مناطق را در افق‌های زمانی مختلف آینده کاهش دهند. از جمله مهم‌ترین این مناطق، مناطق مرزی کشور است که با وجود توانمندی‌های فراوان هنوز توسعه نیافته است (شافعی و همکاران، ۱۴۰۰: ۲).

در این میان نیز، استان کردستان به‌عنوان منطقه‌ای مرزی برخلاف بهره‌مندی از استعدادهای طبیعی و انسانی در زمینه‌های مختلف از این مسائل میرا نیست و در طی دوره‌های مختلف توسعه چشمگیری نیافته است. این استان با عواملی چون میزان بیکاری گسترده، مهاجرت، اشتغال غیررسمی و کاذب و نداشتن چارچوبی مشخص برای توسعه

۱. منطقه فضا یا قسمتی از یک محدوده جغرافیایی است که عوامل مشابه طبیعی، اقتصادی و اجتماعی آن را از محیط اطراف خود متمایز کرده و فضای یکپارچه و یکدستی را به وجود آورده است (شبیخه، ۱۳۹۱: ۵۰). مقیاس منطقه در کتاب‌های مختلف از خرد تا کلان معرفی شده است که گاه بزرگ‌تر از محدوده یک شهرستان، گاه فراتر از یک استان و گاه فراتر از یک کشور است که هدف از بیان منطقه در پژوهش حاضر محدوده بزرگ‌تر از شهرستان و نزدیک به محدوده استان است.

روبه‌رو بوده است؛ بدین صورت که میزان بیکاری استان از ۱۰/۹ درصد در پاییز سال ۱۴۰۰ به ۲۰/۵ درصد در زمستان سال ۱۴۰۱ رسیده است و از سال ۱۳۸۰ تاکنون اشتغال غیررسمی در استان کردستان افزایش یافته است؛ به نحوی که در سال ۱۳۹۹ حدود ۶۶/۸ درصد از اشتغال استان کردستان مربوط به مشاغل غیررسمی بوده است که خود بیانگر سیاست‌های نامناسب در برقراری توازن و کمبود حمایت‌ها و سرمایه‌گذاری‌های بخش عمومی و خصوصی به‌ویژه در ایجاد بازارچه مرزی برای صادرات تولید است. همچنین، در طی دوره ۱۰ ساله (۱۳۸۵-۱۳۹۵) میزان خالص مهاجرت استان کردستان از ۱/۳۹- به ۱/۵۰- رسیده است که بیانگر خروج جمعیت استان و حرکت به سمت سایر مناطق است که این شاخص‌ها و شاخص‌های دیگر خود بیانگر توسعه نامناسب و نامطلوب استان و حرکت در راستای حاشیه‌ای شدن بوده است؛ به نحوی که استان را از رقابت برای دستیابی به توسعه مطلوب و متناسب بازداشته است. برای دستیابی به توسعه مطلوب و رقابت‌پذیری این استان، داشتن تفکرات مبتنی بر آینده‌نگاری و ترسیم چشم‌انداز آینده ضروری است. داشتن چشم‌انداز مطلوب در وهله نخست مستلزم شناسایی عوامل مؤثر در رقابت‌پذیری است تا بتوان محتمل‌ترین سناریوها و استراتژی‌ها را مطرح کرد؛ بنابراین در پژوهش حاضر کوشش شده است تا ضمن تبیین وضعیت رقابت‌پذیری استان کردستان و استخراج عوامل کلیدی، وضعیت‌های محتمل رقابت‌پذیری استان در چارچوب سناریو شناسایی و درنهایت، استراتژی‌های رقابت‌پذیری منطقه استخراج شود. در همین چارچوب محققان در پژوهش حاضر سعی کرده‌اند تا به به سؤال‌های زیر پاسخ دهند.

عوامل کلیدی رقابت‌پذیری استان کردستان کدام است؟

محتمل‌ترین سناریوهای پیش روی رقابت‌پذیری استان کردستان کدام است؟

استراتژی‌های رقابت‌پذیری استان کردستان کدام است؟

پیشینه پژوهش

رقابت‌پذیری یک موضوع محوری در سطح دنیا است و از آن به‌عنوان و سیله‌ای برای دستیابی به رشد اقتصادی مطلوب و توسعه پایدار یاد می‌شود (مقیسه و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۹). در این میان، رقابت‌پذیری منطقه‌ای توانایی منطقه در تدارک دستمزدهای کافی و یا اشتغال و بازگشت سرمایه (Krugman, 2016: 3)، ظرفیت نسبی منطقه در جذب عوامل سیال (نیروی کار و سرمایه) از یکدیگر و میزبانی فعالیت‌های اقتصادی است (Krugman, 2005: 514) در این چارچوب اهمیت موضوع باعث معطوف‌سازی مطالعات گسترده‌ای در سطح‌های داخلی و خارجی شده است که در اینجا به جدیدترین آنها اشاره می‌شود.

یاسوری و سجودی (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «راهبردهای توسعه منطقه‌ای با تأکید بر تقویت ارتباطات فضاهای پیراشهری: مورد مطالعه: شهرستان رشت» بیان می‌کنند که تمرکز منابع و امکانات در شهرستان رشت باعث نداشتن قدرت رقابت‌پذیری سایر شهرستان‌ها با رشت شده است.

رحیمی و حسین‌زاده (۱۴۰۰) پژوهشی با عنوان «سنجش و اولویت‌بندی ضریب رقابت‌پذیری منطقه‌ای در ایران براساس مؤلفه‌های اقتصاد دانش» انجام دادند. نتایج نشان داد که اختراعات و تعداد شرکت‌های دانش‌بنیان نقش اساسی و مثبتی در رقابت‌پذیری منطقه‌ای دارند.

ستوده و همکاران (۱۴۰۰) پژوهشی با عنوان «تبیین رقابت‌پذیری منطقه‌ای با رویکرد آینده‌نگاری: مطالعه موردی: استان کرمانشاه» انجام دادند. نتایج نشان داد که سناریوهای محتمل با ضریب احتمال ۱۴ درصد، ایستا ۳۲ درصد و بحرانی با ۵۳ درصد بوده است که نشان‌دهنده احتمال تحقق بیشتر سناریوهای با وضعیت نامطلوب است.

Annoni & Dijkstra (2019) پژوهشی با عنوان «شاخص‌های رقابت منطقه‌ای اتحادیه اروپا» انجام دادند. نتایج پژوهش بیانگر رتبه اول رقابت برای منطقه استکهلم، لندن شرقی-غربی-شمالی و جنوبی-بدفورشاير، رتبه دوم برای منطقه هرتفوردشاير و رتبه سوم برای منطقه اوترخت بوده است.

Kirjavainen & Saukkonen (2020) پژوهشی با عنوان «رقابت پایدار در سطح ملی، منطقه و محلی» انجام دادند. آنها در ابتدا به اهمیت و ضرورت رقابت در سازمان و نهادها پرداخته‌اند و سپس تفاوت رقابت با رقابت پایدار و تعریف‌های متفاوت از رقابت را بیان کرده‌اند و در نهایت، به ابعاد رقابت، سطح‌های مختلف رقابت و دلایل موفقیت ملل مختلف اشاره کرده‌اند. نتایج پژوهش نشان داد که توجه به سرمایه انسانی، اجتماعی، نهادی، فرهنگی و زیرساختی از مهم‌ترین عوامل دستیابی به رقابت‌پذیری پایدار در سطح محله و مناطق است که خود می‌تواند منجر به رقابت‌پذیری ملی شود.

Chrobocińska (2021) پژوهشی با عنوان «تحلیل مقایسه‌ای رقابت‌پذیری منطقه‌ای در لهستان از سال 2010 تا 2019 در زمینه مفهوم توسعه» انجام دادند. نتایج نشان داد مناطقی که سطح‌های پایین‌تری از رقابت را نشان می‌دهند، باید پروژه‌ها یا مدل‌های آماده شده را برای بهینه‌سازی استفاده از پتانسیل و افزایش جذابیت سرمایه‌گذاری خود در مناطق به کار گیرند.

Tang et al. (2022) پژوهشی با عنوان «رقابت‌پذیری بین‌المللی صنعت ساخت‌وساز منطقه‌ای در چین» انجام دادند. نتایج نشان‌دهنده یک حالت نامتعادل مبتنی بر تقاضا بوده است. بر همین اساس، بهبود متناسب با شرایط محلی، یکپارچگی و استقرار استراتژی به‌روز پیشنهاد شده است.

بررسی مطالعات صورت‌گرفته در زمینه رقابت‌پذیری مشخص کرده است که رقابت‌پذیری در اقتصاد مناطق، موضوعی با اهمیت است؛ زیرا حیات آینده منطقه را تضمین و استراتژی‌های آینده را شکل می‌دهد. بدین منظور، ابعاد رقابت‌پذیری منطقه در مطالعات مختلف بررسی شده است؛ اما موضوعی که باعث تمایز پژوهش حاضر با نمونه‌های دیگر شده است، می‌توان بدین شرح بر شمرد که در پژوهش حاضر ضمن بررسی وضعیت رقابت‌پذیری استان کردستان و استخراج عوامل کلیدی سعی شده است تا آینده‌های محتمل رقابت‌پذیری استان در چارچوب سناریو استخراج و سپس با شناسایی هدف‌ها و پتانسیل‌های رقابت منطقه و جایگاه رقابتی منطقه‌ای استان کردستان اولویت‌های رقابت‌پذیری برای تصمیم‌گیری مناسب مشخص شود.

مبانی نظری پژوهش

رقابت به معنای گرفتار رقابت برای بازار شدن است. به‌طور کلی، رقابت‌پذیری، قابلیت‌ها و توانمندی‌هایی است که یک کسب‌وکار، صنعت، منطقه و کشور دارد و می‌تواند آنها را حفظ کند تا عرصه رقابت بین‌المللی میزان بازگشت

فراوانی را در فاکتورهای تولید ایجاد کند و به دنبال آن نیروی انسانی خود را در وضعیت به نسبت خوبی قرار دهد (Shafiee Roodposhti et al., 2019: 183). رقابت‌پذیری در پی آن است که با مفروض داشتن و برجسته کردن وجود نوعی از رقابت بین مناطق، درباره جذب سرمایه‌های مادی و انسانی مؤثر در توسعه از منظری جدید به بحث توسعه منطقه‌ای پردازد و سپس مدیران و متولیان توسعه این مناطق را برای تقلای بیش‌ازپیش به منظور نیل به تعالی و پیشرفت آماده کند. رقابت‌پذیری موضوعی محوری و مهم است که از آن به عنوان ابزاری برای رسیدن به رشد مطلوب، توسعه پایدار و پیشرفت اقتصادی یاد می‌شود. در این راستا، رقابت‌پذیری در نقش یکی از استراتژی‌های کلیدی از دهه 1990 در برنامه‌ریزی منطقه‌ای و شهری مطرح شد و به عنوان عوامل کلیدی و محرک در صدر هدف‌های مناطق جهان برای ایجاد محیط امن و جذاب و جلب سرمایه‌های داخلی و خارجی قرار گرفت (Shahkarami et al., 2019: 91).

جدول ۱: پایه‌های رقابت‌پذیری منطقه‌ای

Table 1: The bases of regional competitiveness

دیدگاه	توضیح	عوامل توسعه‌دهنده
بنیان کلاسیک	مناطق بر پایه توانمندی‌های خود عملکرد خاصی دارند و مبنای تجارت و تولید بر اساس فناوری و مبتنی بر بهره‌وری هستند.	- سرمایه‌گذاری در فناوری موجب ارتقا تقسیم‌کار و در نتیجه، افزایش بهره‌وری می‌شود؛ - آزادی در تجارت.
دیدگاه نئوکلاسیک	- همه مناطق بر پایه ظرفیت‌های خدادادی نسبی‌شان نقشی در تقسیم کار دارند. - تعدیل قیمت عامل مستلزم هم‌گرایی بازده‌ها به نیروی کار و سرمایه است.	تجارت آزاد موتور محرک برای رشد است.
مکتب اقتصادی کینز	- نقش دولت در اقتصاد مشخص‌کننده است. - مناطق همکار از لحاظ اقتصادی به وجود می‌آیند. - افزایش مناطق برای همکاری نزدیک زمینه‌ساز بهره‌وری می‌شود.	- تمرکز سرمایه (نیروی کار و فناوری)؛ - سرمایه‌گذاری؛ - فعالیت دولت در بخش‌های مختلف.
نظریه اقتصاد توسعه	- مناطق «مرکز» با مزیت‌های تولیدی اولیه خود به احتمال، پیشتازی خود را نسبت به مناطق «پیرامونی» کمتر مولد حفظ می‌کنند. - رشد مناطق کمتر توسعه یافته کم است. - گام‌های توسعه توجه شود.	- بخش‌های با بازده زیاد بازار با تجارت آزاد توجه شود. - به سرمایه خارجی توجه شود. - توان مالی حاصل از سرمایه‌های خارجی
دیدگاه درون‌زا	- به بهره‌برداری متفاوت مناطق توجه شود. - تکنولوژی تولید بهبود یابد. - بازار آزاد اقتصادی زمینه جذب فناوری می‌شود. - بسترهای سرمایه عامل کلیدی است. - پرورش نیروی خلاق	- بسترسازی - خلاقیت - پرورش - تربیت نیروی خلاق - بهره‌گیری مناسب
نظریه تجارت جدید	- مزیت یا برتری یک منطقه در رقابت‌پذیری ناشی از موقعیت شرکت‌های تولیدکننده آن منطقه است. - همکاری نزدیک بنگاه‌های اقتصادی نیازمند تخصصی شدن است - بازار عرضه تولیدهای داخلی مهم است. - بهره‌مندی بنگاه‌ها از تخصص‌های متفاوت، عامل کلیدی است.	- عوامل توسعه‌دهنده را می‌توان به شرح زیر بیان کرد: - مهارت - تأسیس‌ها و تجهیزات - بنیه‌ها - تکنولوژی

- تکنولوژی - توانمندی - خلاقیت	- عوامل توسعه‌دهنده تکنولوژی - بهبود مهارت - مهارت آموزی - گوناگونی امکانات تولیدی	دیدگاه شومپیتر
عوامل که باعث توسعه رقابت‌پذیری منطقه می‌شوند: - بین خوشه‌ها رقابت وجود داشته باشد؛ - خوشه‌ها آموزش‌دیده باشند؛ - مبتنی بر تکنولوژی باشند؛ - بنیة مالی خوب داشته باشند؛ - نیروی خلاق داشته باشند.	- توانمندی محلی توجه شود. - عواملی چون موقعیت (زمانی-جغرافیای) و حمایت دولت عامل توسعه‌دهنده است.	دیدگاه مبتنی بر خوشه‌های صنعتی
پویابودن در راستای نیاز و خواسته‌های بازار از عوامل کلیدی است.	- پیوستگی رقابت - در نظر گرفتن شرایط بازار و توجه به قابلیت رقابتی موجود در عرصه رقابت	دیدگاه مبتنی بر اقتصاد تکاملی
نهادهای رسمی و غیررسمی مطلوب و به‌لحاظ منطقه‌ای تثبیت شده هستند. از جوامع کسب‌وکاری و تجاری تا اعتماد عمومی و سایر اشکال سرمایه اجتماعی همه و همه، یک محیط مطلوب را برای توسعه اقتصادی و رشد فراهم می‌آورند.	توجه به عوامل تشکیل‌دهنده منطقه-نهادهای و زیرساخت‌ها.	دیدگاه مبتنی بر نهادگرایی
- ارتقا سطح مدارا با آموزش ساکنان؛ - ارتقا کیفی و کمی تسهیلات و زیرساخت‌های فرهنگی.	- توجه به گوناگونی‌های مناطق، پتانسیل‌ها و توانمندی‌ها - فراهم‌سازی بستر مشارکت اقشار گوناگون	دیدگاه مبتنی بر فرهنگ
هرچند تمام نظریه‌های فوق با فهم رقابت‌پذیری ارتباط مستقیم دارند، اغلب بعد فضایی که برای درک رقابت‌پذیری منطقه‌ای بسیار حیاتی است، در آنها غایب است. درنهایت، این نظریه‌ها زمینه‌ساز پیدایش جغرافیای اقتصادی شد که شامل سه جریان اصلی زیر است: - جغرافیای اقتصاد؛ - اقتصاد منطقه‌ای؛ - جغرافیای اقتصادی جدید.		دیدگاه مبتنی بر جغرافیای اقتصادی

منبع: مدنی، ۱۳۹۵: ۵۰؛ ستوده و همکاران، ۱۴۰۰: ۴۰

ضرورت توان‌یابی مناطق مرزی در راستای رقابت‌پذیری

چارچوب نظری توسعه مناطق مرزی در کل چارچوب توسعه منطقه‌ای است. از آنجا که مناطق مرزی با مناطق مرکزی متفاوت است، این چارچوب نظریه‌ها بر تفسیر پدیده بی‌تعادلی منطقه‌ای میان مناطق مرزی و مناطق مرکزی استوار است. در اصل، تمام نظریه‌های مربوط به توسعه منطقه‌ای (برپایه بی‌تعادلی منطقه‌ای) به‌عنوان محور بحث‌های محققان در نظریه توسعه منطقه‌ای است. محققان در نظریه‌ها یا پدیده بی‌تعادلی منطقه‌ای را تفسیر می‌کنند و یا برای رفع آن، راه‌حل ارائه می‌دهند. از آنجا که بی‌تعادلی منطقه‌ای میان مناطق مرزی و مناطق مرکزی مشهود و شاخص است، پایه‌های آمایش و توان‌یابی رقابت‌پذیری در مناطق مرزی مشهود می‌شود (عندلیب و مطوف، ۱۳۸۸: ۶۳). در همین چارچوب، موضوع اقتصادی-اجتماعی مناطق مرزی می‌تواند نقش اساسی در ترقی و پیشرفت و توسعه نواحی مرزی، بهبود استانداردهای زندگی مردم، کاهش فقر، توزیع مناسب درآمد، ایجاد روابط دوستی، تسریع همکاری بیشتر بین نواحی مرزی داشته باشد (Chandoevrit, 2004: 6). همچنین، به مرور در چارچوب این دید. سیاست اقتصادی در

مرزهای بیشتر کشورهای در حال توسعه، سطح چشمگیری از نیاز مردم مرزنشین را با مبادلات مرزی برآورده می‌کند (احمدرش و همکاران، ۱۳۹۶: ۴). اینگونه مبادلات برخلاف غیررسمی و محلی بودن آن نقش پراهمیتی در مبادلات میان کشورهای همسایه داشته است؛ به طوری که باعث بهبود زندگی ساکنان نقاط مرزی شده است؛ از این رو برنامه‌ای کردن چنین مبادلات و جریان‌هایی در نوع خود باعث توسعه همکاری‌های متقابل اقتصادی، گسترش بازارچه‌های مرزی، ایجاد صلح و ثبات و توان‌یابی برای رقابت‌پذیری مناطق مرزی با دیگر نواحی می‌شود (احمدی، ۱۳۹۶: ۳۲).

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و و از نظر ماهیت، براساس روش علم آینده‌پژوهی، اکتشافی است. همچنین، جمع‌آوری اطلاعات به دو صورت کتابخانه‌ای و میدانی صورت گرفته است. در این پژوهش ۶۰ شاخص در قالب ۴ بُعد با استفاده از نرم‌افزارهای MicMac و Scenario Wizard ارزیابی شده است تا عوامل کلیدی و سناریوهای رقابت‌پذیری استان مشخص شود. سپس از نرم‌افزار متاسوات برای شناسایی بهترین استراتژی استفاده شده است. گفتنی است که نمونه پژوهش با توجه به روش استفاده‌شده برای تجزیه و تحلیل و ارائه راهبردها، خبره‌محور بوده است که برای این منظور نمونه خبرگان با استفاده از روش هدفمند انتخاب شده است. در همین راستا، معیارهای پذیرش در نمونه عبارت است از: داشتن فعالیت‌های پژوهشی در زمینه رقابت‌پذیری منطقه‌ای، سابقه مدیریت و برنامه‌ریزی در استان، متخصص در رشته‌های اقتصاد، جغرافیا و مدیریت. در ادامه، بعد از انتخاب ۲۰ مصاحبه شونده، حجم نمونه به اشباع رسید. همچنین، برای اطمینان از روایی سنج، پرسشنامه برای ۵ تن از استادان متخصص ارسال و پس از دریافت نظرهای اصلاحی خبرگان، تدوین شد. سرانجام، برای اطمینان از پایایی پژوهش به روش بازآزمایی ۱۰ فرم تکمیل شد که این فرم‌ها پس از ۱۰ روز به ۱۰ نفر متخصص ارائه و در نهایت، نتایج ارزیابی در دو فرم بررسی شد که ضریب آن ۰/۸۰ برآورد شده است.

جدول ۲: سطح تحصیلات کارشناسان

Table 2: Education level of experts

جنس	درصد	فراوانی
کارشناسی	۷	۳۵
کارشناسی ارشد	۶	۳۰
دانشجوی دکترا	۴	۲۰
دکترا	۳	۱۵

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

جدول ۳: نمونه کارشناسان پژوهش

Table 3: Sample of research experts

سازمان	فراوانی	درصد
جغرافیا	۹	۴۵
اقتصاد	۶	۳۰
مدیریت	۵	۲۵

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

جدول ۴: شاخص‌های استفاده‌شده پژوهش

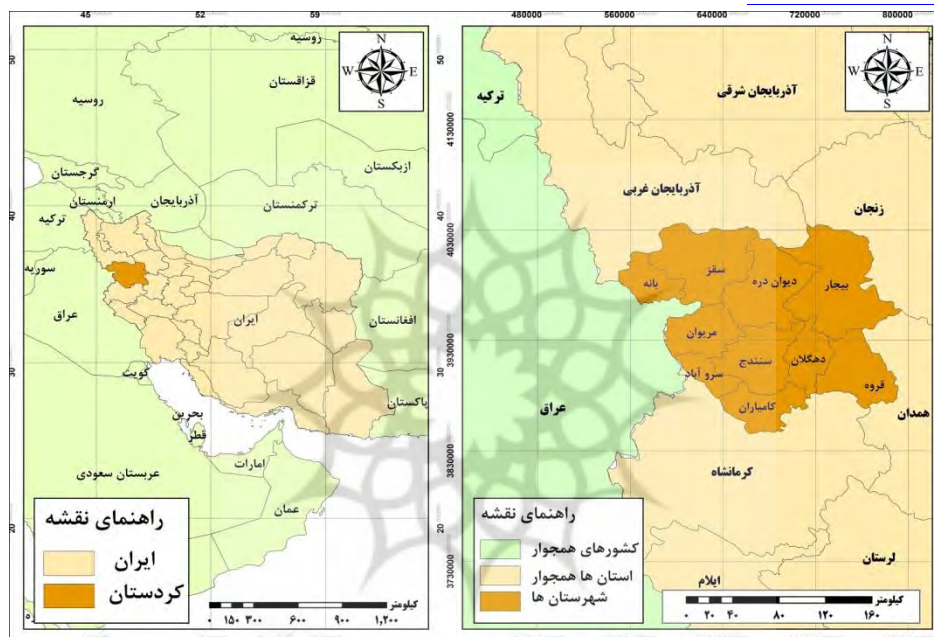
Table 4: Indicators used in the research

ردیف	شاخص	ردیف	شاخص	ردیف	شاخص	ردیف
۴۱	واحد پژوهش توسعه در شرکت‌ها	۲۱	var	دیدگاه افراد درباره مقوله کار	var1	سطح دسترسی مستقیم به مشتری داخلی
۴۲	پژوهشکده‌های تخصصی	۲۲	var	دیدگاه افراد درباره مقوله ثروت	var2	سطح دسترسی به مشتری خارجی
۴۳	شبکه تأمین برق-گاز	۲۳	var	حس امید افراد به آینده	var3	کنترل کیفیت کالا و خدمات
۴۴	شبکه مهار و انتقال آب شرب، صنعتی	Var24		حس نوع‌دوستی افراد	var4	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
۴۵	هتل-رستوران	Var25		حس غرور ملی و منطقه‌ای	var5	سرمایه‌گذاری بخش دولتی
۴۶	کیفیت نیروی کار	Var26		اصلاح فرهنگ مصرف افراد	var6	برندسازی
۴۷	کمیت نیروی کار	Var27		افق دید افراد در مسائل	var7	تخصصی شدن تولید
۴۸	خدمات بین‌راهی	Var28		روحیه کارآفرینی	var8	مکانیزه شدن تولید (فناور)
۴۹	جایگاه کشور در جهان	Var29		برابری جنسیتی	var9	تورم-بیکاری، مهاجرت
۵۰	سطح روابط کشور با همسایگان غربی	Var30		امنیت عمومی	var10	میزان ارز
۵۱	مشارکت مردم در تصمیم‌سازی	Var31		امنیت سرمایه‌گذاری	var11	شایسته‌سالاری
۵۲	ثبات سیاسی کشور و منطقه	Var32		اعتماد مردم به مردم	var12	سرمایه‌گذاری بخش خصوصی
۵۳	حمایت دولت از کسب‌وکار دانش‌بنیان	Var33		اعتماد مردم به دولت	var13	سطح رقابت آزاد و عادلانه افراد و شرکت
۵۴	سیاست‌های حمایتی دولت از تولید	Var34		اعتماد اجتماعی	var14	سهولت اندازه کسب‌وکار
۵۵	ثبات تصمیم‌های سیاستمداران	Var35		پهنای باند اینترنت	var15	تمرکز جغرافیایی فعالیت مکمل
۵۶	سیاست‌گذاری کارآمد دولت	Var36		ضریب نفوذ اینترنت	var16	سهولت اخذ تسهیلات و مؤسسه‌های مالی
۵۷	سیاست‌های دولت برای توسعه	Var37		حمل‌ونقل جاده‌ای	var17	تمرکز جغرافیای فعالیت مشابه
۵۸	تشکیل تشکّل صنفی مستقل	Var38		حمل‌ونقل ریلی	var18	بازاریابی
۵۹	حاکمیت قانون در جامعه	var39		حمل‌ونقل هوایی	var19	توزیع متوازن فعالیت‌های اقتصادی
۶۰	عوامل گمرکی و ترخیص کالا	var40		دانشگاه‌ها و مراکز فنی حرفه‌ای	var20	مکان‌یابی واحدهای تولیدی

منبع: ساسانپور و جعفری‌راد، ۱۴۰۰: ۵۸؛ بهمن‌پور خالصی و نوریان، ۱۳۹۶: ۳۶؛ پورصفوی و جعفری، ۱۳۹۶:

۸۱؛ شریف‌زادگان و ندایی طوسی، ۱۳۹۴: ۱۳.

استان کردستان به مرکزیت شهر سنندج با وسعتی در حدود ۲۹ هزار کیلومتر مربع (در حدود ۱/۷ درصد از وسعت کشور)، در غرب ایران واقع شده است. این استان با کشور عراق ۲۰۰ کیلومتر مرز مشترک دارد و براساس آخرین سرشماری نفوس و مسکن مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۵ این استان ۱۰ شهرستان (بانه، بیجار، دیواندره، سروآباد، سقز، سنندج، قروه، دهگلان، کامیاران و مریوان)، ۳۷ بخش، ۲۵ شهر و ۸۴ دهستان دارد. از مجموع ۱۸۹۷ آبادی استان، تعداد ۱۷۳۲ آبادی سکنه‌دار و مابقی خالی از سکنه گزارش شده است. از نظر جمعیتی استان کردستان در کلان منطقه زاگرس (متشکل از استان‌های کردستان، لرستان، کرمانشاه، همدان و ایلام) استقرار یافته است و به‌عنوان یکی از استان‌های مهاجر بیشترین میانگین رشد را در میان استان‌های لرستان، کرمانشاه، همدان و ایلام دارد (احمدی، ۱۳۹۶: ۳۵؛ ایزدی و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۶۳).

شکل ۱: موقعیت جغرافیایی استان کردستان (منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱)

Figure 1: Geographical location of Kurdistan province

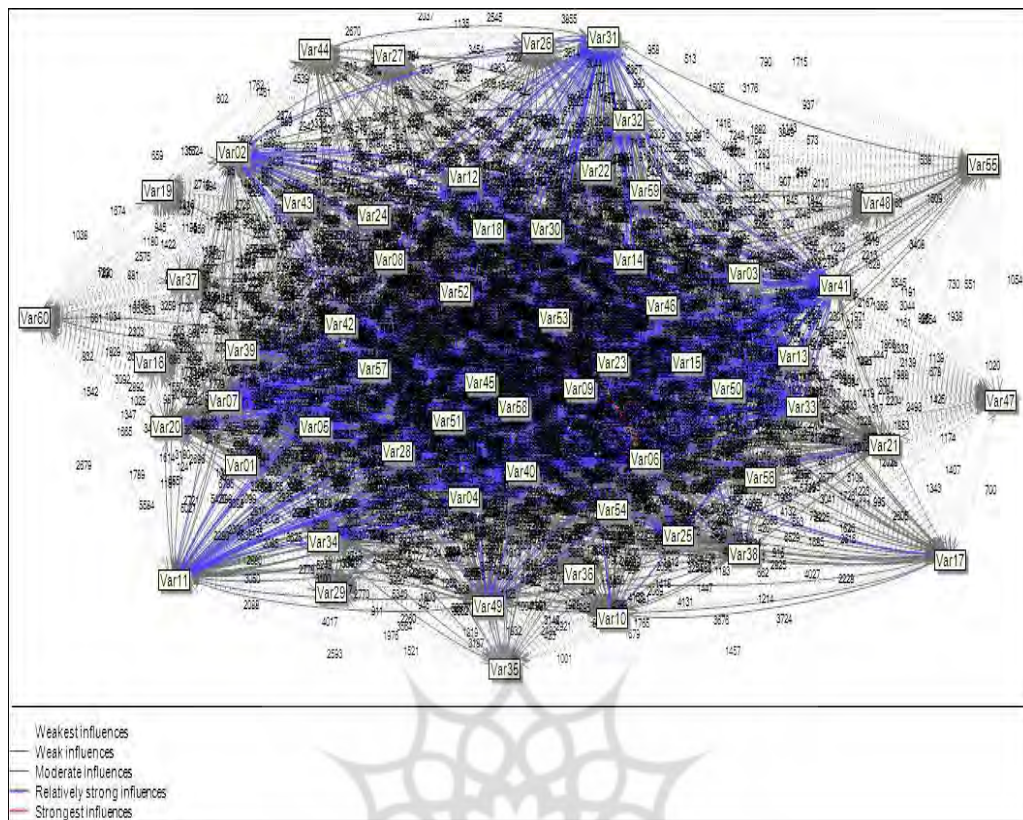
یافته‌های پژوهش و تجزیه و تحلیل

عوامل اولیه مؤثر در رقابت‌پذیری منطقه کردستان

یکی از شرط‌های اصلی حاکمیت یک کشور وجود مرزهای مستحکم، استقلال سیاسی و مرزهای یکپارچه زیر لوای ملت است. با رویکرد جدید به این امر مهم، علاوه بر هدف‌های سیاسی (حفظ انسجام ملی) وظیفه دیگر دولت در برابر ملت، ارتقا سطح زندگی مادی و معنوی آنان در سطح مطلوب، توزیع عادلانه ثروت و منابع، کاهش فاصله طبقاتی و ایجاد وفاق جمعی است. برای دستیابی به چنین هدف‌هایی لازم است که به هر منطقه با عنایت به ویژگی‌های اقلیمی، جغرافیایی، اقتصادی و سیاسی آن در ابعاد خرد و کلان توجه مناسب شود (احمدش و همکاران، ۱۳۹۶). در همین چارچوب، در پژوهش حاضر کوشش شده است تا ضمن بررسی توانمندی‌های منطقه کردستان

بسترهای رقابت‌پذیری این استان نیز شناسایی شود. بر این اساس، محققان بر آن شدند تا با شناسایی عوامل اولیه تأثیرگذار بر رقابت‌پذیری، عوامل کلیدی مؤثر بر روند آینده سیستم را استخراج و در مرحله بعد اقدام به سناریونویسی و شناسایی سناریوهای محتمل کنند. از آنجا که پژوهش درباره آینده با شناسایی متغیرهای کلیدی، یک چالش اصلی در مطالعات رقابت‌پذیری است (Mousavi et al., 2018:70)، برای شناسایی عوامل اولیه مؤثر بر رقابت‌پذیری منطقه کردستان، تکنیک دلفی به کار گرفته شد. بدین صورت که ابتدا پرسشنامه باز برای استخراج کلی عوامل مؤثر بر رقابت‌پذیری در بین کارشناسان و متخصصان توزیع و سپس پرسشنامه‌های دریافتی بررسی شد که در نتیجه آن ۶۰ عامل در ۴ حوزه مختلف (اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و نهادی-سیاسی، زیرساخت) (از نتیجه مطالعات اسنادی-میدانی و اجماع نظر کارشناسان) استخراج شد. در مرحله دوم پرسشنامه دلفی، عوامل وارد ماتریس متقابل شد تا سطح و مقدار تأثیرگذاری آنها بر یکدیگر و بر روند آینده سیستم مشخص شود. بعد از شناسایی متغیر N باید یک ماتریس $N \times N$ تشکیل شود؛ زیرا میزان این تأثیرگذاری از صفر تا ۳ است. صفر بیانگر بدون تأثیر، یک بیانگر تأثیر ضعیف، دو بیانگر تأثیر متوسط و سه بیانگر تأثیر زیاد است. پس از مشخص شدن میزان تأثیرگذاری عوامل، ماتریس $N \times N$ برای استخراج عوامل کلیدی وارد نرم‌افزار میک‌مک شده است. ابعاد ماتریس 60×60 و درجه پرشدگی ماتریس نیز ۶۴ درصد بوده است که نشان می‌دهد عوامل در بیش از ۶۴ درصد بر یکدیگر تأثیرگذار بوده است. از مجموع ۱۷۳۵ ارتباط ممکن در این ماتریس، ۴۳۴ ارتباط عدد یک، ۸۶۸ ارتباط عدد دو و ۴۳۳ ارتباط عدد گزارش شده است.

نرم‌افزار میک‌مک دو نوع گراف و تحلیل ارائه می‌دهد که یکی تأثیرهای مستقیم و دیگری تأثیرهای غیرمستقیم است. در ماتریس تحلیل ساختاری، جمع اعداد سطرها هر متغیر به عنوان میزان تأثیرگذاری و جمع ستون‌های هر متغیر میزان تأثیرپذیری آن متغیر را نشان می‌دهد. در همین ارتباط، براساس روابط مستقیم بین شاخص‌ها، حمایت از کسب‌وکارهای دانش‌بنیان، واحدهای پژوهش و توسعه در شرکت‌ها، تخصیصی شدن تولید و بازاریابی به ترتیب با امتیازهای ۱۱۹، ۱۰۱، ۹۷ و ۵۲ بیشترین تأثیرگذاری را داشته‌اند. در مقابل، شاخص‌های برند سازی، تمرکز جغرافیایی فعالیت‌های مکمل، امنیت سرمایه‌گذاری و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی به ترتیب با امتیازهای ۱۱۱، ۹۹، ۸۹ و ۶۳ بیشترین تأثیرپذیری مستقیم را داشته‌اند. همچنین، درباره تأثیرهای غیرمستقیم شاخص‌ها نیز باید عنوان کرد که حمایت دولت از کسب‌وکار دانش‌بنیان، واحدهای پژوهش و توسعه، تخصیصی شدن و بازاریابی به ترتیب بیشترین تأثیرگذاری غیرمستقیم و حس نوع‌دوستی افراد، ضریب نفوذپذیری اینترنت، کمیت نیروی کار و سهولت اخذ تسهیلات و مؤسسه‌های مالی نیز به ترتیب بیشترین تأثیرپذیری غیرمستقیم را داشته‌اند.

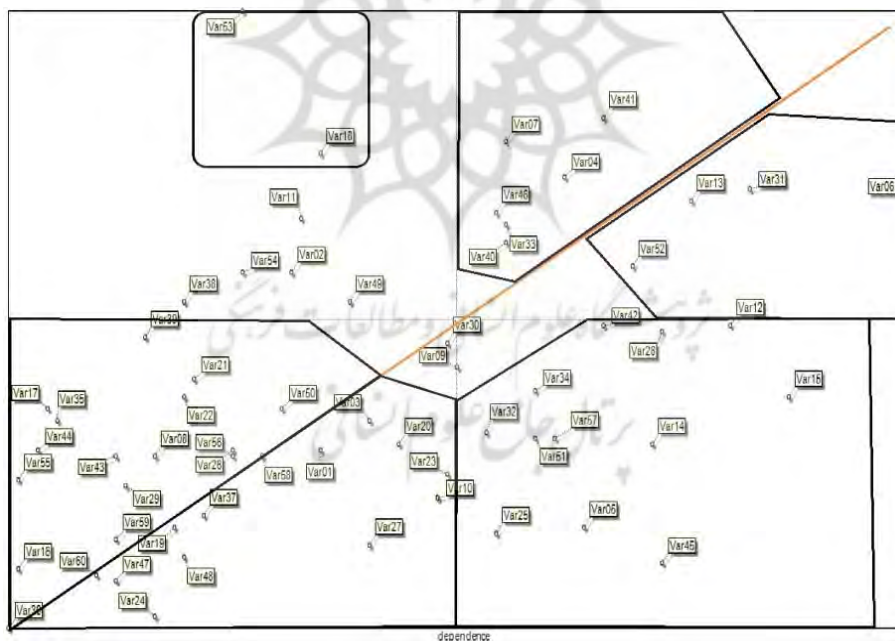
شکل ۲: تأثیرهای غیرمستقیم شاخص‌ها (منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱)

Figure 2: Indirect effects of indicators

پایداری یا ناپایداری الگوی توزیع شاخص‌های رقابت‌پذیری استان

نحوه توزیع و پراکنش متغیرها در صفحه پراکندگی حاکی از میزان پایداری و ناپایداری سیستم است. در سیستم‌های پایدار جایگاه و نقش هر کدام از عوامل مشخص است؛ اما در سیستم‌های ناپایدار وضعیت پیچیده بوده است. بدین صورت که در این سیستم، متغیرها حالت میانی از تأثیرگذاری و تأثیرپذیری را نشان می‌دهند که شناسایی آنها را کمی با مشکل مواجه می‌کند. با مشاهده صفحه پراکنش متغیرها بر روند آینده رقابت‌پذیری منطقه کردستان (شکل ۳) می‌توان دریافت که بیشتر متغیرها حول محور قطری صفحه پراکندگی هستند؛ بنابراین در چنین شرایطی می‌توان گفت که سیستم وضعیت ناپایدار دارد. بدین منظور می‌توان ۵ دسته از متغیرها را شناسایی کرد که اولین متغیر شامل متغیرهای تعیین‌کننده یا تأثیرگذار است. این متغیرها به‌عنوان متغیرهای ورودی اصلی‌ترین متغیرهای تأثیرگذار هستند که میزان تأثیرپذیری آنها به نسبت تأثیرگذاری‌شان بسیار کمتر است. متغیرهای تعیین‌کننده یا تأثیرگذار در ناحیه شمال غرب صفحه پراکندگی قرار دارند که پایداری سیستم نیز به شدت به آنها وابسته است. همچنین، این متغیرها به‌عنوان متغیرهای کلیدی و تعیین‌کننده رفتار سیستم هستند (رسولی و هاشمی‌نسب، ۱۳۹۸: ۵). در همین راستا، دو عامل از این عوامل در این ناحیه قرار گرفته است و همان‌طور که در جدول ۵ نشان داده شده است این عوامل شامل حمایت دولت از کسب‌وکارهای دانش‌بنیان و نوآوری و توجه به تمرکز جغرافیایی فعالیت مکمل است. از آنجا که

دولت رکن اجرایی یک کشور است با سیاست‌های خود می‌تواند روند توسعه را در یک منطقه کند یا تسهیل کند. همچنین، نهادهای نوآور چون مراکز دانش‌بنیان که برپایه‌های دانش و فناوری استوار هستند، می‌توانند شکوفاکننده بینه‌های اقتصادی یک منطقه باشند. همچنین، تمرکز عوامل مکمل تولیدی-خدماتی در یک محدوده جغرافیایی باعث صرفه‌های ناشی از مقیاس شود. در متغیرهای دوجبهی میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری زیاد وجود دارد و هر عملی بر روی این متغیرها واکنش سایر متغیرها را ایجاد خواهد کرد. این متغیرها را می‌توان به دو دسته متغیرهای خطر و متغیرهای هدف تقسیم‌بندی کرد. از مجموع ۶۰ عامل اولیه تأثیرگذار بر روند رقابت‌پذیری کردستان تعداد ۱۰ عامل در این گروه قرار گرفته است که ۵ عامل (پژوهشکده‌های تخصصی، تخصصی‌شدن تولید، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، کیفیت نیروی کار، حمل‌ونقل ریلی) جزء عوامل خطر و ۵ عامل (امنیت سرمایه‌گذاری، سطح رقابت آزاد و عادلانه افراد و شرکت، سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، ثبات سیاسی کشور و منطقه، دانشگاه‌ها و مراکز فنی حرفه‌ای) جزء عامل هدف شناخته شده است. گفتنی است که فضایی رقابتی در سطح‌های مناطق نیازمند نیروهای متخصص است که می‌توان این گروه را در دانشکده‌ها و مراکز فنی یافت؛ اما برای به چرخش درآمدن این گروه نیاز به تزریق سرمایه و سرمایه‌گذاری است تا کیفیت و عملکرد این نهادهای انسانی ارتقا یابد؛ اما نباید فراموش شود که زمینه تحقق این عوامل نیازمند به وجود بستری امن در جامعه است تا زمینه رقابت آزاد بین شرکت‌ها و مناطق فراهم و به دنبال آن عدالت اجتماعی محقق شود.

شکل ۳: جایگاه شاخص‌های رقابت‌پذیری منطقه کردستان (منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱)

Figure 3: The position of Kurdistan region's competitiveness indicators

جدول ۵: وضعیت شاخص‌های رقابت‌پذیری استان کردستان

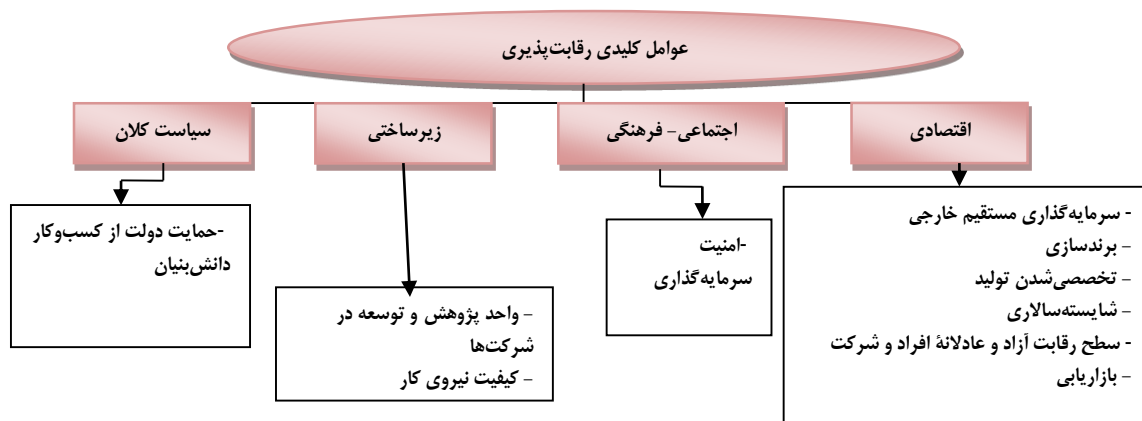
Table 5: Status of competitiveness indicators of Kurdistan province

متغیر	ویژگی	شاخص
متغیرهای تعیین‌کننده یا تأثیرگذار (کنترل‌کننده)	این متغیرها به‌عنوان متغیرهای ورودی اصلی‌ترین متغیرهای تأثیرگذار هستند که میزان تأثیرپذیری آنها به نسبت تأثیرگذاریشان بسیار کمتر است. آنها در ناحیه شمال غرب صفحه پراکندگی قرار دارند و پایداری سیستم نیز به‌شدت به آنها وابسته است.	حمایت دولت از کسب‌وکارهای دانش‌بنیان و نوآوری و توجه به تمرکز جغرافیایی فعالیت مکمل
متغیرهای دوجهی	این متغیرها بر سایر متغیرها تأثیر می‌گذارند. همچنین، از آنها تأثیر می‌گیرند. جایگاه این متغیرها در شمال شرق صفحه است.	پژوهشکده‌های تخصصی، تخصصی‌شدن تولید، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، کیفیت نیروی کار، حمل‌ونقل ریلی-امنیت سرمایه‌گذاری، سطح رقابت آزاد و عادلانه افراد و شرکت، سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، ثبات سیاسی کشور، منطقه، دانشگاه‌ها و مراکز فنی حرفه‌ای
متغیرهای مستقل	این متغیرها میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری پایینی دارند که در قسمت جنوب غربی صفحه پراکندگی متغیرها قرار گرفته‌اند. همچنین، هیچ‌گونه واکنشی در دیگر متغیرها ایجاد نمی‌کنند و بیشتر به‌عنوان متغیرهای خنثی شناخته می‌شوند.	Var ₃ , Var ₂₀ , Var ₂₃ , Var ₁₀ , Var ₁ , Var ₅₈ , Var ₂₇ , Var ₃₇ , Var ₄₈ , Var ₁₉ , Var ₄₇ , Var ₂₄ , Var ₃₀ , Var ₂₁ , Var ₅₀ , Var ₂₂ , Var ₈ , Var ₅₆ , Var ₂₆ , Var ₁₇ , Var ₃₅ , Var ₄₄ , Var ₅₅ , Var ₄₃ , Var ₂₉ , Var ₅₉ , Var ₆ , Var ₁₆ , Var ₃₆
متغیرهای تأثیرپذیر یا نتیجه	جایگاه این متغیرها در نمودار، جنوب شرقی پلان تأثیرگذاری-تأثیرپذیری است. این متغیرها تأثیرگذاری بسیار پایین و تأثیرپذیری بسیار زیاد دارند که در نقش متغیرهای وابسته ظاهر می‌شوند.	Var ₀₅ , Var ₁₂ , Var ₁₄ , Var ₁₅ , Var ₂₅ , Var ₂₈ , Var ₃₂ , Var ₃₄ , Var ₄₂ , Var ₄₅ , Var ₅₁ , Var ₅₇
متغیرهای تنظیمی	این متغیرها در مرکز صفحه قرار گرفته‌اند و قابل ارتقا به دیگر متغیرها هستند.	امنیت عمومی، مهاجرت-تورم

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

انتخاب عوامل کلیدی مؤثر بر روند آینده رقابت‌پذیری استان کردستان

در پژوهش حاضر برای شناسایی عوامل اولیه مؤثر در رقابت‌پذیری منطقه‌ای از نظر کارشناسان استفاده شد. از مجموع ۶۰ عامل، ۱۰ عامل که در سطح‌های متغیرهای کنترل‌کننده و دوجهی ضرایب زیاد دارند (همچنان که در شکل ۲ آمده است)، به‌عنوان عوامل کلیدی مؤثر بر روند آینده سیستم انتخاب شدند که همه این عوامل کلیدی در هر دو روش تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم تکرار شده‌اند.

شکل ۴: عوامل کلیدی رقابت پذیری منطقه‌ای کردستان (منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱)

Figure 4: Key factors of regional competitiveness of Kurdistan

در این پژوهش بعد از مشخص سازی عوامل کلیدی اقدام به فرضیه بندی آنها در سه طیف مطلوب، ادامه داری وضع موجود و نامطلوب شده است.

تجزیه و تحلیل سناریوها

ماتریس متقاطع بعد از طراحی وضعیت‌های احتمالی تهیه شد که یک ماتریس 30×30 برای ۱۰ عامل کلیدی مذکور بوده است و به صورت پرسشنامه‌ای به همراه راهنمای نحوه پاسخگو در اختیار متخصصان قرار گرفت. متخصصان با طرح این سؤال که «اگر هریک از وضعیت‌های پیش روی عوامل کلیدی اتفاق بیفتند چه تأثیری بر وقوع یا عدم وقوع سایر وضعیت‌های پیش روی عوامل دیگر خواهد داشت؟» پرسشنامه را براساس سه ویژگی توانمندساز، بی‌تأثیر و محدودیت ساز تکمیل و با درج ارقامی بین ۳- تا ۳+ میزان تأثیرگذاری هرکدام از وضعیت‌های پیش روی عوامل کلیدی را بر آینده رقابت‌پذیری منطقه‌ای کردستان مشخص کردند. سپس با در نظر گرفتن میانگین ساده از آنها، داده‌ها برای ورود به نرم افزار Scenario wizard آماده شد. سرانجام، با جمع‌آوری داده‌ها از کارشناسان مربوطه، امکان استفاده از نرم افزار سناریو ویزارد فراهم شد.

سناریوهای رقابت‌پذیری منطقه کردستان

در نرم افزار سناریو ویزارد به طور کلی ۳ دسته سناریو برای محقق ارائه می‌شود: سناریوهای با احتمال قوی، سناریوهای با احتمال ضعیف و سناریوهای با احتمال سازگاری و انطباق زیاد. سناریوهای به دست آمده با توجه به وسعت ماتریس و ابعاد آن و نیز براساس نظرهای کارشناسان در نرم افزار سناریو ویزارد شامل سناریوهای قوی (۶ سناریو)، سناریوهای باورکردنی یا سازگاری زیاد (۳۰ سناریو) و سناریوهای ضعیف (۱۴۵۰ سناریو) است. منطقی است که بین سناریوهای قوی و سناریوهای ضعیف، سناریوهایی با سازگاری زیاد را در نظر بگیریم که بر این اساس، تعداد ۳۰ سناریو معقول و منطقی برای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در اختیار پژوهش قرار می‌گیرد.

از مجموع ۳۰۰ وضعیت موجود در صفحه سناریوهای محتمل، تعداد ۴۲ وضعیت مطلوب (۱۴ درصد)، ۱۱۵ وضعیت ایستا (۳۸/۳ درصد) و ۱۴۳ وضعیت نامطلوب یا بحرانی (۴۷/۶ درصد) بوده است. نتایج حاکی از آن است که نزدیک به نیمی از حالت‌های موجود در صفحه سناریوهای محتمل در وضعیت بحرانی و بعد از آن در وضعیت ایستا قرار دارد. در نهایت، وضعیت مطلوب کمترین میزان را دارد.

ضرایب تحقق وضعیت‌ها در سناریو سازگار

براساس نتایج تنها دو سناریو در وضعیت مطلوب قرار داشته است که در این میان، سناریو اول ضریب ۸۰ درصد داشته است. در مرتبه دوم سناریوهای ایستا قرار گرفته است که ۹ سناریو را دارد. در این میان، سناریو ۶ ضریب بیشتری را داشته است. در مرتبه بعدی سناریوهای با وضعیت نامطلوب قرار گرفته است که ۱۷ سناریو را دارد. در این میان، سناریو ۳۰ با ضریب ۹۰ درصد بیشترین ضریب تحقق را دارد.

جدول ۷: ضرایب تحقق سناریوهای محتمل رقابت‌پذیری منطقه کردستان

Table 7: Coefficients of realization of possible scenarios of competitiveness

سناریو	مطلوب	ایستا	بحرانی	۲	۱	۳	مطلوب‌ترین	امتیاز ایده‌آل	مطلوبیت درصد	بحرانی	میزان شرایط بحرانی	نهایت شرایط بحرانی	درصد شرایط بحرانی
S1	۸	۲	۰	۲۴	۲	۰	۲۴	۳۰	۸۰	۰	۰	۳۰	۰
S2	۷	۳	۰	۲۱	۳	۰	۲۱	۳۰	۷۰	۰	۰	۳۰	۰
S3	۴	۵	۱	۱۲	۵	-۳	۱۲	۳۰	۴۰	-۳	۳۰	۳۰	-۱۰
S4	۳	۵	۲	۹	۵	-۶	۹	۳۰	۳۰	-۶	۳۰	۳۰	-۲۰
S5	۲	۷	۱	۷	۶	-۳	۷	۳۰	۲۰	-۳	۳۰	۳۰	-۱۰
S6	۱	۸	۱	۳	۸	-۳	۳	۳۰	۱۰	-۳	۳۰	۳۰	-۱۰
S7	۱	۵	۴	۳	۵	-۱۲	۳	۳۰	۱۰	-۱۲	۳۰	۳۰	-۴۰
S8	۱	۴	۵	۳	۴	-۱۵	۳	۳۰	۱۰	-۱۵	۳۰	۳۰	-۵۰
S9	۰	۵	۵	۰	۵	-۱۵	۰	۳۰	۰	-۱۵	۳۰	۳۰	-۵۰
S10	۰	۶	۴	۰	۶	-۱۲	۰	۳۰	۰	-۱۲	۳۰	۳۰	-۴۰
S11	۱	۵	۴	۳	۵	-۱۲	۳	۳۰	۱۰	-۱۲	۳۰	۳۰	-۴۰
S12	۱	۳	۶	۳	۳	-۱۸	۳	۳۰	۱۰	-۱۸	۳۰	۳۰	-۶۰
S13	۱	۳	۶	۳	۳	-۱۸	۳	۳۰	۱۰	-۱۸	۳۰	۳۰	-۶۰
S14	۲	۶	۲	۶	۶	-۶	۶	۳۰	۲۰	-۶	۳۰	۳۰	-۲۰
S15	۲	۵	۳	۶	۵	-۹	۶	۳۰	۲۰	-۹	۳۰	۳۰	-۳۰
S16	۱	۳	۶	۳	۳	-۱۸	۳	۳۰	۱۰	-۱۸	۳۰	۳۰	-۶۰
S17	۱	۲	۷	۳	۲	-۲۱	۳	۳۰	۱۰	-۲۱	۳۰	۳۰	-۷۰
S18	۱	۳	۶	۵	۳	-۱۸	۵	۳۰	۱۶/۶۷	-۱۸	۳۰	۳۰	-۶۰
S19	۱	۷	۲	۳	۷	-۶	۳	۳۰	۱۰	-۶	۳۰	۳۰	-۲۰
S20	۰	۴	۶	۰	۴	-۱۸	۰	۳۰	۰	-۱۸	۳۰	۳۰	-۶۰
S21	۰	۴	۶	۰	۴	-۱۸	۰	۳۰	۰	-۱۸	۳۰	۳۰	-۶۰
S22	۰	۳	۷	۰	۳	-۲۱	۰	۳۰	۰	-۲۱	۳۰	۳۰	-۷۰
S23	۰	۳	۷	۰	۳	-۲۱	۰	۳۰	۰	-۲۱	۳۰	۳۰	-۷۰
S24	۱	۳	۶	۳	۳	-۱۸	۳	۳۰	۱۰	-۱۸	۳۰	۳۰	-۶۰
S25	۱	۲	۷	۳	۲	-۲۱	۳	۳۰	۱۰	-۲۱	۳۰	۳۰	-۷۰
S26	۱	۲	۷	۳	۲	-۲۱	۳	۳۰	۱۰	-۲۱	۳۰	۳۰	-۷۰
S27	۱	۱	۸	۳	۱	-۲۴	۳	۳۰	۱۰	-۲۴	۳۰	۳۰	-۸۰
S28	۰	۳	۷	۰	۳	-۲۱	۰	۳۰	۰	-۲۱	۳۰	۳۰	-۷۰
S29	۰	۲	۸	۰	۲	-۲۴	۰	۳۰	۰	-۲۴	۳۰	۳۰	-۸۰
S30	۰	۱	۹	۰	۱	-۲۷	۰	۳۰	۰	-۲۷	۳۰	۳۰	-۹۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

گروه‌بندی و تحلیل سناریوهای محتمل با سازگاری زیاد (سناریوهای باورکردنی)

سناریوهای محتمل با سازگاری زیاد را باتوجه به قرابت آنها می‌توان به سه گروه تقسیم کرد که هر یک از گروه‌ها شامل سناریوهایی با ویژگی‌های به‌طور تقریبی، مشترک و با اندکی تفاوت در یک یا چند فرض از میان ۱۰ عامل کلیدی و به شرح جدول ۸ است. باتوجه به یافته‌های حاصل از پژوهش باید عنوان کرد که ضریب تحقق سناریوهای نامطلوب بیشتر از دیگر سناریوها بوده است که در صورت نداشتن برنامه‌ریزی هوشمندانه و به‌موقع، رقابت‌پذیری استان کردستان در مسیر نامناسب قرار خواهد گرفت.

جدول ۸: تحلیل و تفسیر پیامد و نتایج سناریو

Table 8: Analysis and interpretation of the outcome and results of the scenario

سناریو	وضعیت	شرایط
سناریو گروه اول	وضعیت مطلوب رقابت‌پذیری	سناریو مطلوب بیانگر بهترین وضعیت پیشروی رقابت‌پذیری بوده است. این گروه شامل ۲ سناریو و بهترین و مطلوب‌ترین شرایط ممکن برای تحقق رقابت‌پذیری بوده است. این گروه از لحاظ تعداد فراوانی در مرتبه سوم و از لحاظ احتمال تحقق در مرتبه سوم بوده است که ویژگی‌هایی به شرح زیر دارد: امنیت در مناطق مرزی برقرار شده و اطمینان از بازگشت سرمایه با سود به صاحبان سرمایه داده شده است، دولت از کسب‌وکارها به‌صورت مطلوب حمایت کرده است؛ به‌طوری که اقدام‌های جدی در راستای توسعه پژوهش‌ها برای افزایش کیفیت محصولات صورت گرفته و سعی بر شایسته‌سالاری و جذب نیروهای متخصص شده است و در نهایت، اصل به شایسته‌سالاری در فرآیند تولید و صادرات داده شده است. در چنین وضعیتی بازاریابی برای تولیدهای محصولات صورت گرفته است که این خود نشان‌دهنده آن است که رقابت‌پذیری استان در وضعیت مطلوبی قرار داشته است
سناریو گروه دوم	ادامه وضعیت	در این گروه تفاوت عوامل متمایزکننده در میزان فرض‌های مطلوب، ایستا و بحران است. این گروه از نظر فراوانی با وضعیت نامطلوب در رتبه دوم قرار داشته است. سناریو وضعیت ایستای رقابت‌پذیری استان کردستان را می‌توان به شرح زیر بیان کرد. امنیت در مناطق مرزی شکننده بوده و شرایط تورم و رکود حاکم شده است؛ به‌طوری که دولت در زمینه حمایت از کسب‌وکارها ناتوان شده است. واحدهای پژوهش و توسعه در شرکت‌ها در سطح ایستا بوده است؛ به‌طوری که کارخانه‌ها و مراکز تولید اقدام به تعدیل نیروهای خود کرده‌اند. در این شرایط است که کمیت و کیفیت محصولات و توان رقابت تولیدها با نمونه‌های خارجی در جایگاه ضعیفی قرار می‌گیرد و به‌دنبال آن تمایل سرمایه‌گذاری‌های خارجی کاهش و نیز فعالیت‌های بازاریابی برای معرفی محصولات به متقاضیان خارجی کاهش پیدا می‌کند.
سناریو گروه سوم	تخریب بهترین رقابت‌پذیری	سناریوهای بحرانی بیانگر بدترین شرایط بوده است که در صورت تحقق این سناریوها استان کردستان از وضعیت مطلوب دور خواهد شد. ویژگی‌های این گروه از سناریوها به شرح زیر است. امنیت سرمایه‌گذاری در سطح استان در سطح نازل قرار داشته و دولت نیز از کسب‌وکارها به‌صورت مطلوب حمایت نکرده است. همچنین، واحدهای پژوهش و توسعه در شرکت‌ها در سطح مطلوب و مناسب نبوده است؛ بنابراین تخصص واحدهای تولیدی بر پایه شایستگی نبوده و در سطح متوسط و پایین نیز بوده است. همچنین، واحدهای تولیدی توان رقابت را با نمونه‌های خارجی نداشته‌اند؛ بنابراین سرمایه‌گذاری‌های خارجی تمایلی به سرمایه‌گذاری نداشته‌اند. در چنین شرایطی است که می‌توان گفت بازاریابی برای تولیدهای محصولات در مقدار خیلی کمی بوده است

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

امروزه برنامه‌ریزی برای توسعه مناطق کمتر توسعه و محروم ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. در این میان، جایگاه استان‌های مرزی چون کردستان به‌عنوان مناطقی با ظرفیت و پتانسیل زیاد اهمیت فراوانی دارد؛ اما با وجود توانمندی‌ها،

ظرفیت، پتانسیل‌ها و موقعیت استراتژیک و تجارت با خارج از استان کردستان از توانمندی‌های آن به‌خوبی بهره‌برداری نشده است؛ به‌طوری‌که با توجه به وضعیت تحقق سناریوهای نامطلوب ضروری است که سیاست‌هایی برای برون‌رفت از چنین شرایطی صورت گیرد که در پژوهش حاضر برای تحقق این مهم نیز از نرم‌افزار متاسوات استفاده شده است. برای همین منظور، برپایه نتایج حاصل از سناریوها و منابع موجود در استان هدف‌هایی در چارچوب رقابت‌پذیری استان شناسایی و انتخاب شده است.

جدول ۹: هدف‌ها و منابع رقابت‌پذیری منطقه کردستان

Table 9: Goals and sources of competitiveness of the Kurdistan region

منابع	هدف‌ها
مرزی‌بودن منطقه کردستان	افزایش میزان صادرات استان
گمرک و بازارچه‌های مرزی	
منابع نفتی و گازی فراوان	
معادن فراوان فلز و غیرفلزی	
وضعیت راه‌های مواصلاتی در سطح استان	تبدیل شدن به مقصد گردشگری
فرهنگ مشترک با منطقه مرزی کردنشین عراق	
بهره‌وری فراوان در کشاورزی	بهروری در فعالیت‌های کشاورزی-دامی
بهره‌وری خوب دام	
وجود صنایع فراوان تولیدی-تبدیلی	تبدیل شدن به قطب شمال غرب کشور ارتقا رقابت محصولات داخلی با نمونه خارجی برندسازی محصولات-تولیدها همکاری بخش خصوصی با دولتی
نیروی انسانی ارزان و ماهر	
وجود تأسیسات زیربنایی	
مراکز متعدد آموزشی	
وضعیت برتر استان از لحاظ مراکز دانش‌بنیان	

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

جایگاه رقابت استان کردستان در برابر استان‌های رقیب

در پژوهش حاضر برای مشخص‌سازی بهترین استراتژی سعی شده است که ابتدا وضعیت رقابتی استان با دیگر استان‌های هم‌جوار (زنجان، آذربایجان غربی، کرمانشاه) مشخص شود تا براساس توانمندی‌ها، ضعف، فرصت و تهدید استان در مقایسه با دیگر استان‌ها بهترین سیاست اتخاذ شود.

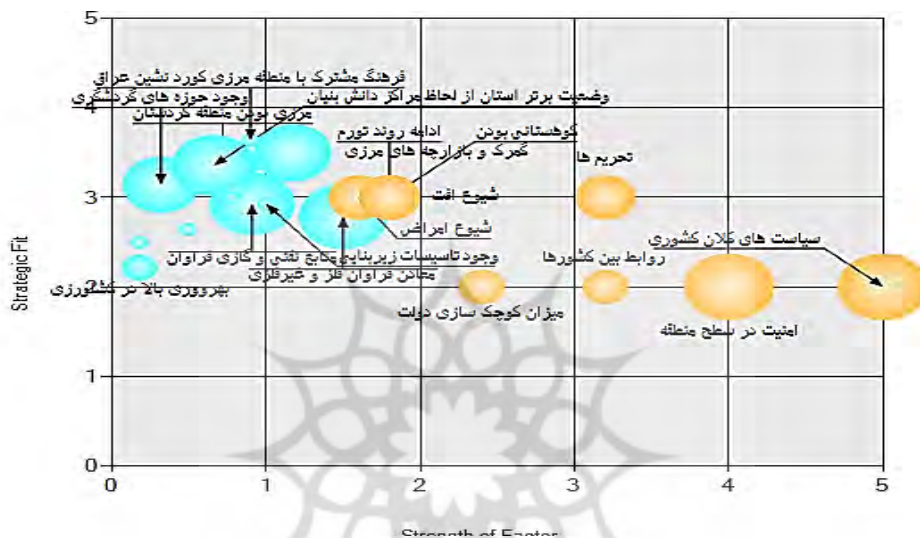
جدول ۱۰: جایگاه رقابت استان کردستان در مقایسه با استان‌های رقیب

Table 10: Competitive position of Kurdistan province compared to competing provinces

زیرساخت و امکانات		امکانات تولیدی		استان
نرمال	مطلق	نرمال	مطلق	
۱/۰۲	۳/۳	۱/۳	۳/۸	زنجان
۱	۳/۴	۱	۳	آذربایجان غربی
۰/۹۵	۳	۰/۷۵	۲/۲	کرمانشاه

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

نتایج حاصل از نقشه استراتژیک نشان می‌دهد که مواردی چون وجود معادن فلزی-غیرفلزی، مرزی بودن، گمرک و بازارچه مرزی، تأسیس‌های زیربنای کمیاب‌ترین و تقلیدناپذیرترین موارد را در رقابت‌پذیری کردستان داشته است. همچنین، مواردی چون فرهنگ و زبان مشترک نواحی مرزی دو کشور، گمرک و بازارچه مرزی، صنایع تولیدی-تبدیلی بیشترین تناسب را با رقابت‌پذیری داشته است؛ درحالی که وجود معادن، مراکز دانش‌بنیان و حوزه‌های گردشگری بیشترین تناسب را با هدف‌های تعریف شده داشته است. در زمینه عوامل خارجی تأثیرگذار بر رقابت‌پذیری باید عنوان کرد که مواردی چون سیاست‌های کلان، امنیت اجتماعی، تحریم‌ها و روابط کشورهای به‌عنوان مهم‌ترین موانع در راستای توان رقابت‌پذیری منطقه کردستان تشخیص داده شده است.

شکل ۵: نقشه استراتژیک رقابت‌پذیری منطقه‌ای (منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱)

Figure 5: Regional competitiveness strategic map

نتیجه‌گیری

فرآیند جهانی شدن کنش متقابل و یکپارچه‌ای را بین شرکت‌ها، مردم و دولت در سراسر جهان ایجاد کرده است؛ به طوری که هر یک از شرکت‌ها، مردم و دولت توانمندی قدرت عملکرد و تصمیم‌گیری متفاوتی را در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی دارند. امروزه رقابت‌پذیری اساسی‌ترین بستر برای ورود به فرآیند جهانی شدن است. رقابت‌پذیری (Competitiveness) و موفقیت یک اقتصاد محلی یا توسعه منطقه‌ای در عصر جهانی شدن از سوی اجزای نظام اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و نیز به‌عنوان وسیله‌ای برای تحقق هدف‌ها و رسیدن به اقتصاد متعادل تعریف می‌شود. بدین جهت، مناطق برای کسب موفقیت بیشتر نیاز به شناسایی منابع و پتانسیل‌های رقابت‌پذیری خود نسبت به رقبای دارند. در این راستا، محققان در پژوهش حاضر برای تحلیل استراتژی‌های رقابت‌پذیری استان مرزی کردستان در ابتدا سعی بر مشخص‌سازی وضعیت رقابت‌پذیری استان کرده‌اند تا با تعیین شاخص‌های رقابت‌پذیری استان، الگوی آن تعیین شود. در این میان، نتایج حاصل از میک‌مک مشخص کرده است که وضعیت رقابت‌پذیری استان ناپایدار بوده است و رقابت‌پذیری آن وضعیت شکننده‌ای داشته است. در همین چارچوب ۱۰ شاخص کلیدی

(سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، برندسازی، تخصصی شدن تولید، شایسته‌سالاری، سطح رقابت آزاد و عادلانه افراد و شرکت، بازاریابی، امنیت سرمایه‌گذاری، واحد پژوهش و توسعه در شرکت‌ها، کیفیت نیروی کار، حمایت دولت از کسب‌وکار دانش بنیان در رقابت‌پذیری استان) شناسایی شده است که این شاخص‌ها برای تبیین وضعیت‌های احتمالی آینده رقابت‌پذیری استان در سه وضعیت (مطلوب، ایستا و نامطلوب) فرضیه‌بندی شده است. یافته‌های حاصل از سناریو ویزارد نشان‌دهنده تحقق ۶ سناریو قوی، ۱۴۵۰ سناریو ضعیف و ۳۰ سناریو سازگار بوده است که در این میان، سناریو سازگار ۳۰۰ وضعیت داشته است؛ به طوری که تعداد ۴۲ سناریو در وضعیت مطلوب (۱۴ درصد)، تعداد ۱۱۵ سناریو در وضعیت ایستا (۳۸/۳ درصد) و تعداد ۱۴۳ سناریو در وضعیت نامطلوب یا بحرانی (۴۷/۶ درصد) بوده است که ضریب تحقق سناریوهای نامطلوب بیشتر بوده است؛ با توجه به قرارداد شدن امنیت سرمایه‌گذاری در سطح نازل از کسب‌وکارها به صورت مطلوب حمایت نشده و واحدهای پژوهش و توسعه در شرکت‌ها نیز در سطح مطلوب و مناسب نبوده است؛ بنابراین تخصص واحدهای تولیدی برپایه شایستگی نبوده و در سطح متوسط و پایین بوده است که این خود نشان‌دهنده آن است که واحدهای تولیدی توان رقابت را با نمونه‌های خارجی نداشته است. در چنین وضعیتی بازاریابی برای تولید محصولات در مقدار خیلی کمی بوده است. تحقق سناریوهای نامطلوب نمودار بدترین وضعیت پیش روی رقابت‌پذیری استان کردستان بوده است. بر این اساس، لازم است استراتژی‌هایی برای برون‌رفت از چنین وضعیت اتخاذ شود. در پژوهش حاضر وضعیت رقابتی استان کردستان با سه استان رقیب (زنجان، آذربایجان غربی، کرمانشاه) مقایسه شد. یافته‌های پژوهش حاضر نشان‌دهنده این موضوع بود که زنجان و آذربایجان غربی در وضعیت برتری نسبت به کردستان قرار داشته‌اند؛ ولی کرمانشاه هم‌سطح با استان کردستان بوده است. در مرحله بعدی پژوهش هدف‌ها و منابع موجود استان کردستان مشخص و سپس ۱۴ عامل خارجی (تهدید و فرصت) شناسایی و بعد از برقراری تناسب بین هدف‌ها و منابع مبادرت به تعیین نقشه استراتژی شد که نتایج آن نشان داد بیشترین کامیابی و تقلیدناپذیری برای معادن فلزی-غیر فلزی، مرزی‌بودن، گمرک و بازارچه مرزی و تأسیس‌های زیربنایی بوده است. همچنین، رقابت‌پذیری بیشترین تناسب را با فرهنگ و زبان مشترک نواحی مرزی دو کشور، گمرک و بازارچه مرزی و صنایع تولیدی-تبدیلی داشته است؛ درحالی که مواردی چون سیاست‌های کلان، امنیت اجتماعی، تحریم‌ها و روابط کشورها مهم‌ترین موانع در راستای توان رقابت‌پذیری منطقه کردستان تشخیص داده شده است. درنهایت، باید عنوان کرد که برای برگشت ضریب شاخص رقابت‌پذیری منطقه ای کردستان به مقدار مثبت و نیز ایجاد رقابت با استان‌های رقیب لازم است که عوامل خارجی اثرگذاری (تهدید) خود را به حداقل برساند و درمقابل، سعی بر تقویت نقاط قوت و بهره‌برداری صحیح از فرصت‌ها کنند.

با مرور پژوهش‌های صورت‌گرفته می‌توان دریافت که تا به حال پژوهشی در زمینه تبیین رقابت‌پذیری استان کردستان با رویکرد آینده‌نگاری و نیز با به‌کارگیری مدل‌های میک‌مک، سناریوویزارد و متاسوات انجام نشده است؛ بنابراین می‌توان گفت که یکی از نقاط قوت پژوهش حاضر به‌کارگیری نرم‌افزارهای میک‌مک برای شناسایی عوامل مؤثر و کلیدی در رقابت‌پذیری استان کردستان، به‌کارگیری نرم‌افزار سناریوویزارد برای شناسایی محتمل‌ترین سناریوهای پیش روی رقابت‌پذیری استان و درنهایت، استفاده از نرم‌افزار متاسوات برای شناسایی استراتژی‌های رقابت‌پذیری استان است. سرانجام، برای دستیابی به توان رقابت‌پذیری در استان کردستان توجه به پیشنهادها زیر ضروری است:

- برقراری امنیت اجتماعی و سرمایه‌گذاری در سطح منطقه در مرحله اول؛
- ایجاد تسهیلات و امکانات برای فعالیت شرکت‌های دانش‌بنیان؛
- بهبودبخشیدن به زیرساخت‌ها و راه‌های موجود در سطح منطقه.

منابع

احمدرش، رشید، احمدی، هیوا، و عبده‌زاده، سیروان (۱۳۹۶). مطالعه انتقادی سیاست‌های توسعه اقتصادی مناطق مرزی کردستان. اولین همایش بین‌المللی برنامه‌ریزی اقتصادی، توسعه پایدار و متوازن منطقه‌ای رویکرد و کاربردها، دانشگاه کردستان.

URL: <https://conf.uok.ac.ir/JiroConference/Files/Conference/23/Common/Papers/A26.pdf>

احمدی، شیرکو (۱۳۹۶). بررسی نقش تعاونی‌های مرزنشینان در توسعه شهرهای مرزی (مطالعه موردی: شهر مرزی سردشت). فصلنامه علمی علوم و فنون مرزی، ۶ (۲)، ۶۴-۳۱.

URL: <https://civilica.com/doc/1190540/>

ایزدی، فرناز، احمدی، عاطفه، و چاره‌جو، فرزین (۱۴۰۰). آینده‌پژوهی توسعه استان کردستان: مسائل و چالش‌های پیش روی آن. نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۲۱ (۶۲)، ۲۶۱-۲۷۹.

Doi: <http://dx.doi.org/10.52547/jgs.21.62.261>

بهمن‌پور خالصی، حمیدرضا، و نوریان، فرشاد (۱۳۹۶). شناسایی بخش‌های رقابت‌پذیر منطقه‌ای در استان فارس. نشریه هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی، ۳ (۲۲)، ۳۳-۴۴.

Doi: <https://doi.org/10.22059/jfaup.2018.229073.671655>

پورصفوی، سید مسعود، و جعفری، شاهین (۱۳۹۶). ارزیابی رقابت‌پذیری منطقه‌ای در مناطق شهری عملکردی استان مازندران با استفاده از تحلیل خوشه‌ای. فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، ۴۹ (۴)، ۸۰۷-۸۲۰.

Doi: <https://doi.org/10.22059/jhgr.2016.58400>

رحیمی، صالحه، و حسین‌زاده، رمضان (۱۴۰۰). سنجش و اولویت‌بندی ضریب رقابت‌پذیری منطقه‌ای در ایران براساس مؤلفه‌های اقتصاد دانش. فصلنامه زیست‌بوم‌نوآوری، ۱ (۲)، ۶۳-۸۵.

Doi: <https://doi.org/10.22111/innoeo.2020.36074.1007>

رسولی، محمد، و هاشمی نسب، ظهیر (۱۳۹۸). ارزیابی مدیریت یکپارچه شهر ارومیه با رویکرد آینده‌نگاری. دومین کنفرانس ملی عمران و معماری در مدیریت شهری قرن، ۲۱، تبریز.

URL: <https://civilica.com/doc/934222/>

زیاری، کرامت‌اله، اسکندری‌ثانی، محمد، کهکی، فاطمه، و رامش، سیروس (۱۳۹۹). بررسی راهکارهای توسعه منطقه‌ای استان خراسان رضوی با رویکرد رقابت‌پذیری منطقه‌ای. فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۱۰ (۳۸)، ۸۳۹-۸۲۳.

Doi: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22286462.1399.10.38.15.0>

سا سان‌پور فرزانه، و جعفری‌راد، مریم (۱۴۰۰). تحلیل رقابت‌پذیری منطقه‌ای با رویکرد سناریونگاری (مورد مطالعه: شهرستان‌های استان البرز). فصلنامه چشم‌انداز شهرهای آینده، ۲ (۳)، ۵۱-۷۲.

URL: <https://jvfc.ir/article-1-92-fa.html>

ستوده، نازنین، فتح‌اللهی، جمال، و موسوی، میرنجف (۱۴۰۰). تبیین رقابت‌پذیری منطقه‌ای با رویکرد آینده‌نگاری (مطالعه موردی: استان کرمانشاه). *فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۱۱ (۴۴)، ۳۹-۵۶.

Doi: <https://doi.org/10.30495/jzpm.2022.4082>

شافعی، رضا، احمدی، فریدون، و مولایی، سوران (۱۴۰۰). واکاوی توسعه کسب‌وکارهای مرزی به‌عنوان رویکردی جهت کاهش پدیده کولبری در مناطق مرزی (مطالعه موردی: بانه و میوان). *فصلنامه مطالعات مرزی*، ۹ (۴)، ۱-۱۸.

URL : <https://magiran.com/p2383727>

شریف‌زادگان، محمدحسین، و ندایی طوسی، سحر (۱۳۹۴). چارچوب توسعه فضایی رقابت‌پذیری منطقه‌ای در ایران (مورد پژوهی: استان‌های ۳۰گانه). *نشریه هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی*، ۲۰ (۳)، ۵-۲۰.

Doi: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22286020.1394.20.3.1.6>

شیعه، اسماعیل (۱۳۹۱). *مقدمه‌ای بر مبانی برنامه‌ریزی شهری*. تهران: دانشگاه علم و صنعت ایران، چاپ ۳۱.

URL: <https://www.adinehbook.com/gp/product/9644540786>

عندلیب، علیرضا، و مطوف، شریف (۱۳۸۸). توسعه و امنیت در آمایش مناطق مرزی ایران. *نشریه باغ نظر*، ۶ (۱۲)، ۵۷-۷۶.

URL: https://www.bagh-sj.com/article_33.html

کارگر سامانی، امیر (۱۳۹۳). *طراحی مدل رقابت‌پذیری شهری با تأکید بر شاخص‌های حکمرانی خوب شهری در بستر فرآیند جهانی‌شدن*. اسدالله کردنائیج، گروه مدیریت و اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس.

URL: <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/7131b8b00fa862c9e707af07fd33d5de>

مدنی، نیوشا (۱۳۹۵). *شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر در رقابت‌پذیری منطقه‌ای در استان گیلان*. نادر زالی، گروه هنر و معماری، دانشگاه گیلان.

URL: <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/6fdfab2c388aa69ef5120b4fe25c1c5e>

مقیسه، محمدجواد، احمدی، حسن، و همافر، میلاد (۱۴۰۱). برنامه‌ریزی برای رقابت‌پذیری شهری درمقیاس منطقه (مورد مطالعه: استان مازندران). *فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای*، ۷ (۲۱)، ۲۵-۵۸.

Doi: <https://doi.org/10.22054/urdp.2022.66316.1412>

یاسوری، مجید، و سجودی، مریم (۱۳۹۸). راهبردهای توسعه منطقه‌ای با تأکید بر تقویت ارتباطات فضاهای پیراشهری (مورد مطالعه: شهرستان رشت). *مجله توسعه فضای پیراشهری*، ۱ (۱)، ۲۹-۴۲.

Doi: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.26764164.1398.1.1.4.4>

References

- Ahmadi, Sh. (2017). Investigating the role of border cooperatives in the development of border cities (Case study: Sardasht Border Town). *Journal of Border Science and Technology*, 6(2), 31-64. URL: <https://civilica.com/doc/1190540/> [In Persian].
- Ahmadrash, R., Ahmadi, H., & Abdazadeh, S. (2017). A critical study of economic development policies in the border areas of Kurdistan. *The 1st International Conference on Economic Planning, Sustainable and Balanced Regional Development; Approaches and Applications*, 1-16. URL: <https://conf.uok.ac.ir/JiroConference/Files/Conference/23/Common/Papers/A26.pdf> [In Persian].
- Andalib, A., & Motavaf, Sh. (2009). Development and security in spatial strategic planning in border regions. *Bagh-e Nazar*, 6(12), 57-76. URL: https://www.bagh-sj.com/article_33.html?lang=en [In Persian].

- Annoni, P., & Dijkstra, I. (2019). The EU regional competitiveness index. *European Commission*, 1-100. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/working-papers/2019/the-european-regional-competitiveness-index-2019
- Bahmanpour Khalesi, H., & Noorian, F. (2018). Identification of regional competitiveness sectors in Fars province. *Journal of Honar-Ha-ye-Ziba*, 3(22), 33-44. Doi: <https://doi.org/10.22059/jfaup.2018.229073.671655> [In Persian].
- Chandoevrit, W. (2004). Thailand's cross border economy, a case study of Sakaeo and Chiangrai. *ThailandDevelopment ResourcesInstitute*, 1-20. URL: https://cdri.org.kh/storage/pdf/The%20Cross-Border%20Economies%20of%20Cambodia,%20Laos,%20Thailand%20and%20Vietnam_1658114935.pdf
- Chrobocińska, K. (2021). Comparative analysis of regional competitiveness in Poland from 2010–2019 in the context of the concept of sustainable development. *Sustainability*, 13(6), 1-21. Doi: <https://doi.org/10.3390/su13063202>
- Ichikawa, H., Yamato, N., & Dustan, P. (2017). Competitiveness of global cities from the perspective of the global power city index. *Journal of Urban Transitions*, 198, 736-742. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.proeng.2017.07.125>
- Izadi, F., Ahmadi, A., & Charehjo, F. (2021). Future studies of Kurdistan province development: Issues and challenges. *Journal of Applied Researches in Geographical Sciences*, 21(62), 261-279. Doi: <http://dx.doi.org/10.52547/jgs.21.62.261> [In Persian].
- Jovane, F., Seliger, G., & Stock, T. (2017). Decoupling growth from resources. 14th Global Conference on Sustainable Manufacturing, GCSM 3-5 October 2016, Stellenbosch South Africa. *Procedia Manufacturing*, 8, 1-19. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.promfg.2017.02.001>
- Kargar Samani, A. (2014). *Designing a model of urban competitiveness with an emphasis on indicators of good urban governance in the context of the globalization process*. PhD Thesis. Tarbiat Modares University. URL: <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/7131b8b00fa862c9e707af07fd33d5de> [In Persian].
- Kirjavainen, J., & Saukkonen, N. (2020). Sustainable competitiveness at the national, regional, and firm levels. *Responsible Consumption and Production*, 740-751. URL: https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-3-319-95726-5_4
- Krugman, P. (2016). *Growth on the periphery: Second wind for industrial regions*. Fraser Allander Institute, Glasgow, UK. URL: <https://fraserofallander.org/wp-content/uploads/2023/05/International-Scotland-Update-Report-May-23.pdf>
- Krugman, P. (2005). Is fiscal policy poised for a comeback?. *Oxford Review of Economic Policy*, 21(4), 515-523. URL: <https://www.jstor.org/stable/23606845>
- Lesniewski, M. A. (2014). The resource competitiveness of enterprises. *Economics and Organization of Enterprise*, 4, 1-50. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d7f09bc3-e57c-42de-ba70-9d06cedfa2d1>
- Madani, N. (2016). *Identifying and prioritizing effective factors in regional competitiveness in Guilan province*. MA Thesis. University of Guilan. URL: <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/6fdfab2c388aa69ef5120b4fe25c1c5e> [In Persian].
- Moghiseh, M. J., Ahmadi, H., & Homafar, M. (2022). Planning for urban competitiveness in the region (case study: Mazandaran Province). *Quarterly Journals of Urban and Regional Development Planning*, 7(21), 25-58. Doi: <https://doi.org/10.22054/urdp.2022.66316.1412> [In Persian].
- Molaei, A., & Behzadfar, M. (2019). Definition of urban identical competitiveness dimensions and opportunity with contextual approach in Iranian cities. *The Journal of Spatial Planning*, 23(2), 97-121. Doi: <http://dorl.net/dor/20.1001.1.16059689.1398.23.2.4.7>
- Mousavi, M., Ghaderi, R., Taghilo, A. A., & Kahaki, F. (2018). Scenario Development in Realizability Territorial Spatial Arrangement (Case Study: Khorasan-e-Razavi). *Journal of Town and Country Planning*, 10(1), 65-91 URL: https://jtcp.ut.ac.ir/article_66941.html?lang=en

- Pires, I. M. M. (2020). Regional competition, regional dumping. *International Encyclopedia of Human Geography (Second Edition)*, 11, 243-251. Doi: <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10156-8>
- Poursafavi, S. M., & Jafari, Sh. (2018). Assessment of regional competitiveness in functional urban regions by cluster analysis, Mazandaran, Iran. *Journal of Human Geography Research Quarterly*, 49(4), 807-820. Doi: <https://doi.org/10.22059/jhgr.2016.58400> [In Persian].
- Rahimi, S., & Hosseinzadeh, R. (2021). Assessment and prioritization of regional competitiveness in Iran based on the components of knowledge economy. *Journal of Innovation Ecosystem*, 1(2), 63-85. Doi: <https://doi.org/10.22111/innoeco.2020.36074.1007> [In Persian].
- Rasoli, M., & Hashminasab, Z. (2019). Evaluation of integrated management in the city of Urmia With a foresight approach. *Second National Conference on Civil and Architecture in Urban Management of the 21st Century*, 1-16. URL: <https://civilica.com/doc/934222/> [In Persian].
- Sáez, L., & Periañez, I. (2015). Benchmarking urban competitiveness in Europe to attract investment. *Cities*, 48, 76-85. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.cities.2015.06.002>
- Sasanpour, F., & Jafarirad, M. (2021). Analysis of regional competitiveness with a scenario approach (a case study of Alborz cities). *Journal of Future Cities Vision*, 2(3), 51-72. URL: <https://jvfc.ir/article-1-92-fa.html> [In Persian].
- Shafei, R., Ahmadi, F., & Mowlaie, S. (2021). Analysis of the development of cross-border businesses as an approach to reduce the phenomenon of Kolbari in border areas, case study: Baneh and Marivan. *Journal of Border Studies*, 9(4), 1-18. URL: <https://magiran.com/p2383727> [In Persian].
- Shafiee Roodposhti, M., Bahrami, F., & Karimizadeh Shvani, F. (2019). Presenting the Pattern of Competition in Free Trade Zones. *Journal of Business Administration Researches*, 11(21), 181-207. URL: https://bar.yazd.ac.ir/article_1555.html?lang=en
- Shahkarami, K., Rahnama, M., Chharrahi, M., & Heydarinesar, M. (2019). An analysis of the national position of Mashhad City on the socio-economic development based on the city-competitive brand on the Horizon of 2024. *Journal of Urban Structure and Function Studies*, 6(18), 87-108. URL: <https://shahr.journals.umz.ac.ir/?action=article&au=14994&au=kiyan++shakarami&lang=en>
- Sharifzadegan, M. H., & Nedae Tousi, S. (2015). Iran's regional competitiveness spatial development framework; Case study: 30 provinces of Iran. *Journal of Honar-Ha-ye-Ziba*, 20(3), 5-20. Doi: <https://doi.org/10.22059/jfaup.2015.56874> [In Persian].
- Shieh, E. (2012). *Introduction to Basics of urban planning*. Thirty-first Edition. Tehran: Iran University of Science and Technology. URL: <https://www.adinehbook.com/gp/product/9644540786> [In Persian].
- Singhal, Sh., McGreal, S., & Berry, J. (2013). An evaluative model for city competitiveness: Application to UK cities. *Journal of Land Use Policy*, 30, 214-222. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2012.03.018>
- Sotoudeh, N., Fatah Allah, J., & Mousavi, M. (2021). Explaining the regional competitiveness with future study approach (The case study of Kermanshah Province). *Journal of Regional Planning*, 11(44), 39-56. Doi: <https://doi.org/10.30495/jzpm.2022.4082> [In Persian].
- Tang, Y., Xia, N., Varga, L., Tan, Y., Hua, X., & Li, Q. (2022). Sustainable international competitiveness of regional construction industry: Spatiotemporal evolution and influential factor analysis in China. *Journal of Cleaner Production*, 337, 1-18. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.130592>
- Yasoori, M., & Sejodi, M. (2019). Regional development strategy with an emphasis on urban peripheral communication reinforcement (Case Study: Rasht). *Journal of Urban Peripheral Development*, 1(1), 29-42. Doi: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.26764164.1398.1.1.4.4> [In Persian].
- Zyari, K., Eskandari Sani, M., Kahaki, F., & Ramesh, S. (2020). Regional development strategies in Khorasan Razavi Province with a regional competitiveness approach. *Journal Geography & Regional Planning*, 10(38), 8223-839. Doi: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22286462.1399.10.38.15.0> [In Persian].